

ВЗАЄМОДІЯ ЦЕРКВИ ТА ДУХОВНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ З СУСПІЛЬСТВОМ І ДЕРЖАВОЮ ЩОДО РОЗВИТКУ ДУХОВНОЇ ОСВІТИ ДІТЕЙ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ УКРАЇНИ

У статті висвітлено особливості взаємодії церкви та духовних закладів освіти з суспільством і державою щодо розвитку духовної освіти дітей та учнівської молоді України. Доведено, що в системі освіти важливу роль у забезпеченні необхідної аксіологічної спрямованості духовно-гуманітарної складової навчально-виховного процесу відіграє релігійний чинник. Світовий та вітчизняний досвід переконливо показує, що в державній, освітянській діяльності потрібно виходити з визнання пріоритету, вищої цінності національних інтересів щодо інтересів певних церков, релігійних конфесій тощо. Насамперед, національна самосвідомість, духовно-культурна єдність нації, народу забезпечують згуртованість всього суспільства та його прогрес.

Ключові слова: *духовна освіта, церква, держава, духовні заклади освіти, взаємодія.*

Постановка проблеми. В Україні останнім часом значно зростає інтерес до розвитку духовності дітей та молоді з точки зору взаємодії церкви та різного роду духовних закладів освіти. Зростає вагомість релігії та її роль у житті як окремої людини, так і суспільства в цілому. Саме релігійний чинник розглядається сьогодні як один із провідних у національно-духовному відродженні українського народу.

Проблема взаємодії церкви і духовних закладів освіти з суспільством та державою розглядається в межах морального оздоровлення, релігійного просвітництва й розбудови демократичних засад соціуму. В Україні триває процес релігійного пробудження, на даний момент розширюється інституційна мережа конфесій, зростає авторитет церков у суспільстві, активізується їхня міжнародна діяльність, що посилює бажання батьків виховувати власних дітей відповідно до своїх віросповідних переконань.

Духовна освіта розвивається не безпроблемно. Після її тривалого паралічу в радянські часи, сьогодні є проблеми, що пов'язані із забезпеченням духовних навчальних закладів літературою, слабкістю загальноосвітньої підготовки майбутніх пастирів, недостатнім рівнем викладання боголовських дисциплін тощо.

Аналіз актуальних досліджень. Проблеми взаємодії церкви та духовних закладів освіти з суспільством та державою в питанні розвитку духовної освіти дітей та учнівської молоді в сучасній Україні перебуває в

центрі уваги науковців, релігійних і громадських організацій та, безумовно, органів державної влади. Ці проблеми на даний час є дуже актуальними, тому що їх розуміння в теоретичному та практичному сенсі є необхідними і дуже важливими.

Питанням викладання релігієзнавчих або духовно-етичних за своїм спрямуванням курсів присвячено роботи І. Галицької, П. Козирева, І. Метлика, Є. Шестуна. Релігія, соціальний статус якої в суспільстві за останні роки значно виріс, протягом тисячоліть відіграла й відіграє важливу роль у пропаганді та закріпленні в поведінці людей високих норм моралі у формуванні в них певного духовного ідеалу, який визначає поведінку і діяльність людини в будь-якій життєвій ситуації.

На сучасному етапі аналогічні проблеми обговорюються під час проведення круглих столів, диспутів, конференцій із релігієзнавчої тематики. В опублікованих матеріалах знаходимо спробу запропонувати можливі практичні шляхи при врахуванні існуючих теоретичних надбань для найбільш ефективної реалізації аксіологічної функції релігії при спілкуванні з членами суспільства, звертаючи особливу увагу на сучасну молодь. Окремі проблеми такого спрямування знайшли своє відображення в публікаціях В. Балуха, М. Лагодича, В. Єленського. Л. Філіпович зазначає про необхідність детальної розробки та становлення етнології релігії, адже її доцільно розглядати як один із можливих шляхів наукової розробки актуальних проблем залучення молоді до загальнолюдських цінностей, вивчення в тому числі й духовних здобутків власного етносу.

О. Саган доводить об'єктивність зв'язку релігії та мистецтва, Є. Мулярчук дослідив вплив християнської моралі на сучасні проблеми розвитку суспільства, а В. Остроухов займається з'ясуванням окремих категорій у різних філософсько-релігійних концепціях.

Актуальність проблеми, її недостатня теоретична і практична розробленість, потреби практики зумовили вибір теми статті «Взаємодія церкви та духовних закладів освіти з суспільством та державою щодо розвитку духовної освіти дітей та учнівської молоді України».

Мета статті – теоретичне дослідження та емпіричне вивчення взаємодії церкви та духовних закладів освіти з суспільством та державою щодо розвитку духовної освіти дітей та учнівської молоді України.

Методи дослідження: теоретичні – теоретико-методологічний аналіз проблеми, систематизація наукових літературних джерел, порівняння та узагальнення даних; емпіричні – використано комплекс експериментальних методик для визначення системи взаємодії церкви та духовних закладів освіти із суспільними спільнотами в питанні розвитку духовної освіти дітей та учнівської молоді; інтерпретаційні – для інтерпретації результатів та їх аналізу.

Виклад основного матеріалу. Проблема взаємодії церков, духовних закладів та школи набула розповсюдження на початку 90-х рр. ХХ ст. і відтоді активно обговорюється в українському суспільстві. Традиційні церкви виступають за поглиблене зближення духовної та шкільної освіти.

Причетність церков до освітньо-виховної діяльності має давні історичні корені, адже в Україні формування національної системи освіти відбувалося в тісному зв'язку з місцевою релігійною культурою. Свою місію церква має здійснювати шляхом навчання й виховання дітей та молоді в душі загальнолюдських цінностей, відтак працювати, взаємодіючи разом зі школою.

Право на релігійну освіту закріплене міжнародними нормативно-правовими актами – «Загальною Декларацією прав людини» (1948 р.) [8], «Першим протоколом до Конвенції про захист прав і основних свобод людини» (1950 р.) [9], «Міжнародним пактом про громадянські та політичні права» (1966 р.) [10], Декларацією «Про ліквідацію усіх форм нетерпимості та дискримінації на підставі релігії чи переконань» (1981 р.) [11], які ратифіковані Україною.

Вплив релігії на організацію суспільства є цілком закономірним. Вона зачіпає головним чином сферу духовного життя, виникає гостра необхідність набуття нових джерел формування в молоді моральних мотивів. Отже, у сучасних умовах проблема взаємовідносин меркантильного суспільства та релігії, використання духовного потенціалу релігії з метою поліпшення морально-психологічного клімату та вищих почуттів у підростаючого покоління та молоді є найбільш важливою. Незважаючи на різний, найчастіше невисокий ступінь вираженості релігійних почуттів, поверхневе знання основ віровчення й низьку культову активність, багато хто з молоді відносить себе до числа віруючих. І цю обставину необхідно враховувати при організації і проведенні суспільно-просвітницької підготовки в колективах дітей та молоді. Перш за все, під таким вихованням розуміють соціальне явище, пов'язане з передачею від покоління до покоління всієї накопиченої людської культури, досягнень у духовній і матеріальній сферах, як соціалізацію, входження людини в життя. Ця передача може здійснюватися різними шляхами, у тому числі стихійно, незалежно від бажань вихователів і вихованців. У тих випадках, коли передача накопиченого досвіду здійснюється спеціально, навмисно, цілеспрямовано, а не стихійно, цей процес стає педагогічним і є об'єктом і предметом педагогічної науки, одного з її розділів – теорії виховання [3, 29].

Релігійні об'єднання в останні роки все частіше виступають як суб'єкт виховання молоді, що пояснюється зростанням у суспільстві інтересу до релігії, посиленням її впливу на масову свідомість людей. Слід визнати, що релігія впливає, перш за все, на духовний світ, їх моральні орієнтації і життєві установки, вони відчують моральну підтримку з її боку. Релігія виконує компенсаторну функцію, заспокоює і умиротворяє, у чому

проявляється психотерапевтичний ефект релігійного впливу. Вона сприяє особистому духовному розвитку й удосконаленню.

Доцільно використовувати у виховних цілях духовний потенціал релігії, роз'яснювальні роботи про сутність релігії, види вірувань і релігійні обряди. Ефективність виховання дітей та молоді у сфері релігії обумовлена низкою чинників: найважливіше значення має положення про богоустановлення моралі. Це обумовлює абсолютність моральних імперативів. Саме в релігії чітко вирішується питання про критерії добра і зла. Кожна людина має чітке знання того, який тип поведінки і спосіб життя є праведним і який неправедним. У релігії завжди є ідеальний приклад, покликаний служити для людини в якості мети для її власного життя.

На сьогодні в Україні працюють недільні школи, які є засобом релігійного просвітництва для всіх категорій населення, а особливо для дітей та молоді. Проблемою сьогодні є забезпеченням духовних навчальних закладів літературою, слабкість загальноосвітньої підготовки майбутніх пастирів, недостатній рівень викладання богословських дисциплін.

Тенденція до розширення системи духовної освіти тісно переплітається з іншою – розширенням релігійного середовища. Приділяючи велике значення розвитку релігійної освіти, ієрархи різних конфесій розуміють, що від того, наскільки добре буде розвинута релігійна освіта, та її тісні контакти з світською освітою, залежить майбутнє Церкви. Адже фундаментальна функція релігійної освіти реалізується в двох напрямках: поглиблення й розширення знань віруючих і первинне знайомство з основами віровчення нових членів. Говорячи про перший напрям, ми маємо справу, як правило, із професійною релігійною освітою, розглядаючи інший – із непрофесійною. До проявів непрофесійної православної освіти можна віднести дошкільну (православні дитячі сади), загальнообов'язкову (православні школи, гімназії, ліцеї) та додаткову (недільні школи при храмах, катехичні курси).

Новим явищем для релігійного життя в Україні стали місії та братства, утворені при релігійних центрах, яких на даний час налічуються понад чотирьохсот. Вони займаються проведенням низки різноманітних заходів: релігійними організаціями місійної та катехізатерської роботи, реалізацією добродійних і милосердницьких заходів, працею у проблемних суспільних групах та групах підвищеного ризику.

Особливу роль у житті сучасної Церкви відіграють конфесійні засоби масової інформації. Поруч із світськими друкованими та електронними ЗМІ, найбільш потужним із яких є Релігійно-інформаційна Служба України, що проявляють жвавий інтерес до різних аспектів релігійного життя, конфесійні видання загалом відіграють помітну роль у інформаційному просторі країни та задовольняють потреби віруючих у відповідній інформації.

Також значну роль у розвитку церковного життя сучасної України відіграла видавнича діяльність релігійних організацій і, особливо, Українського Біблійного Товариства, яке було утвореного ще в 1991 р. За цей час Церкви та релігійні організації видали духовно-релігійну літературу різноманітнішого призначення. Не менше подібної літератури було ввезено в Україну як гуманітарні вантажі [7, 116].

Однією із найактуальніших у сфері суспільно-церковних стосунків є співпраця Церкви зі школою. Проблеми інтеграції світської та духовної освітніх систем почали дебатуватися в українському суспільстві з самого початку духовно-релігійного відродження країни. Ця дискусія живиться, з одного боку, як історичним досвідом зародження й розвитку шкільництва в церковному середовищі, так і світовим досвідом сучасних демократій та необхідністю використання духовно-морального потенціалу релігійних вчень у суспільному житті. З протилежного боку, висуваються аргументи, які базуються на буквальному розумінні принципу відокремлення школи від Церкви, про загрозу клерикалізації світської школи, неможливість рівною мірою задовольнити вимоги всіх конфесій. Не останню роль тут відіграє і зміст освіти, яка значною мірою залишається атеїзованою, а також втрата конкретних форм співпраці систем духовної та світської освіти, що тривалий час протиставлялися одна одній [2, 35].

У незалежній Україні ще в 1992 р. експериментально впроваджений шкільний курс «Основи християнської моралі» в деяких західних регіонах. Тривалий час справа не рухалася далі констатації корисності співпраці школи з релігійними організаціями, та спільна робота освітян і Церкви вивела на конкретне рішення – запровадження викладання у школах «Етики», у змісті якої відображені релігійні засади моралі та особливості етичних систем найрозповсюдженіших в Україні релігій. У 2005 році було утворено міжвідомчу комісію за участю представників Церков і релігійних організацій, покликану вирішити питання запровадження духовно-релігійних цінностей у навчально-виховний процес. Згідно з дорученням Президента України у 2005 році було створено умови для кваліфікованого викладання факультативного курсу «Етика віри та релігієзнавства», а Міністерством освіти і науки України видано розпорядження № 1/9-436 від 18.08.2005р. «Про вивчення етики у навчальному році», у якому визначена структура курсу.

У 2006 р. було впроваджено в 1-х класах київських шкіл предмет за вибором «Християнська етика в українській культурі», «Етика» та рекомендована МОНУ за вибором «Християнська етика (Етика віри)» з тенденцією їх упровадження як обов'язкового навчального предмета. Там, де до викладання «Основ християнської етики» залучалося священство, фіксувалися спроби катехізаторства та перетворення курсу на адаптовану віросповідну дисципліну, що порушувало принцип світськості освіти в Україні. Попри відхилення у викладанні «Основ християнської етики», що

зумовлені відсутністю відповідної законодавчої бази, суспільна потреба у створенні дієвої системи морального виховання дітей та підлітків продовжує залишатися актуальною.

Неоднозначний досвід викладання подібних дисциплін дозволив науковій та освітянській спільноті узагальнити та сформулювати наступні вимоги до релігійного компоненту в загальноосвітніх школах України:

- релігійні знання мають бути нейтральними, без пропаганди будь-якого віровчення та залучення учнів до церкви;

- надання релігійних знань у школах не повинно супроводжуватися релігійними культовими заходами (богослужіння, молитви, святкування релігійних свят);

- релігійні навчальні дисципліни мають викладати світські викладачі, як атеїст, так і віруюча людина мають рівні права на викладання в державній школі, але за умови, що вони виступатимуть у ролі вчителів, а не представників певної світоглядної системи або релігійної організації;

- представники церков можуть залучатися в якості консультантів при формуванні навчальних програм із релігійних дисциплін, надавати поточну консультативну допомогу шкільним педагогам, проте не можуть бути викладачами релігійних дисциплін у школі.

У духовних навчально-виховних методах не може бути примусу. Сьогодні потрібне концептуальне осмислення цієї нової для нашого часу освітньої структури [4, 7]. Наявний в Україні досвід релігійної освіти свідчить про велику користь цієї справи: зростає духовно-моральне й патріотичне виховання молоді і дітей, починаючи з дошкільного віку. Цей фактор добре розуміють і сучасні українські урядовці. Тому вже сьогодні потрібно побороти інерцію та боязкість перед змінами і зрозуміти, що діюча недільна церковна школа є нагальною потребою для нашого часу. Виховні християнські заклади покликані сьогодні стати школою для всіх. У них мова повинна йти не тільки про правильний виклад основ християнської віри, але, у першу чергу, про будову життя через віру. Ось первісний зміст будь-якої духовної освіти. На основі викладеного можемо виділити педагогічні завдання, що стоять перед сучасними християнськими педагогами:

- підведення дитини до осмислення онтологічних понять: Бог, світобудова, життя. Тут Церква повинна вступити у відкритий діалог з людиною, щоб допомогти їй знайти цілісний світогляд, скоригувати вже наявні в неї знання, спрямувати її до істини, показати за видимим світом невидиме Божественне;

- познайомити людину з наукою про людину, щоб вона могла зрозуміти, яким є її призначення в житті, її щире покликання. Кожному належить будувати свій внутрішній світ, вчитися жити, тобто відроджувати і творити себе за образом та подобою Божою. На цьому етапі християнська Церква може не тільки просвіщати щирим знанням, але б реально вводити

в християнське життя, вчити справам добра та милосердя. Педагог повинен пам'ятати про те, що до добра мало закликати, його потрібно показати, самому дати приклад виконання заповідей Божих;

- підготовка людини до таємничого молитовного життя, до осмислення особистого духовного досвіду, тобто досвіду спілкування з Богом. Тільки це може стати міцною основою дійсного церковного життя [1, 17].

Усі ці три сфери духовного ведення повинні бути актуалізовані для людини протягом усього навчально-виховного процесу, ніщо не повинно бути відсторонене або забуте. Релігійна педагогіка в усіх своїх діях може спиратися тільки на вільну волю людини. У сутності в нас є один головний виховний засіб – діалог, але діалог, що розуміється не як розмова двох, а як увага до всього, що відбувається в людях і в світі. Завдання християнського педагога і полягає в тому, щоб організувати ці діалоги для кожної вікової групи.

У професійній православній освіті виділяються: початкова професійна освіта (духовні училища), середня професійна освіта (дається в духовних семінаріях – духовних навчальних закладах з чотирирічним (і більш) терміном навчання, які готують парафіяльних священнослужителів) та вища богословська освіта (отримується у богословських інститутах та духовних академіях – вищих навчальних закладах, які готують священнослужителів, науковців і викладачів духовних навчальних закладів.

Як уже зазначалося, установи непрофесійної релігійної освіти призначені для безпосереднього формування людини як релігійної особистості. Реалізація цієї мети багато в чому визначається рівнем кваліфікації, професійної підготовки, особистісними якостями священнослужителів, що вийшли зі стін духовних навчальних закладів. Саме тому різні конфесії приділяють велику увагу розвитку професійної релігійної освіти [5, 22].

Сьогодні спеціальні програми Церкви реалізуються релігійними місіями, монастирями та спеціальними установами, утвореними різними релігійними організаціями для роботи з групами ризику. Церкви та релігійні організації України беруть активну участь у роботі з ліквідації наслідків екологічних та техногенних катастроф. Щороку в літніх дитячих таборах та на базах відпочинку релігійних організацій оздоровлюються десятки тисяч дітей із неповних сімей та із сімей, що постраждали внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС. По-друге, релігійні місії і спільноти в Україні намагаються брати активну участь у великих міжнародних милосердницьких проектах, що є позитивним та важливим прикладом для усього суспільства.

Нерозвиненість співпраці Всеукраїнської ради Церков та релігійних організацій чи окремих церков із органами соціального захисту та охорони здоров'я і довкілля свідчить про зародковий характер можливого плідного партнерства у стосунках між ними, не кажучи вже про делегування державою своїх прав і повноважень у цій царині Церкві як складовій майбутнього

громадянського суспільства в Україні. Недостатня розвиненість громадянського суспільства і Церкви, як інституту такого суспільства, визначають і низьку її активність у моральній оцінці дій влади та держави, спрямованих на подолання бідності та розв'язання інших проблем, характерних для транзитних суспільств – накопичення первинного капіталу, відсутність справедливості в розподілі та перерозподілі суспільних благ, домінування егоїстичних начал над намаганням творити спільне благо, великий розрив між багатими й бідними прошарками суспільства тощо.

Міжконфесійні та міжцерковні об'єднання здатні відіграти позитивну роль у подальшому розвитку релігійного середовища України, особливо що стосується консолідації зусиль релігійних організацій заради реалізації ними масштабних соціальних проектів [6, 98].

Релігійні організації можуть засновувати навчальні заклади – дитсадки, технікуми, позашкільні заклади, школи й університети, які будуть ліцензуватись і надавати освіту державного стандарту. За це довгоочікуване історичне рішення проголосували у Верховній Раді 2 червня 2015 року. Ухвалений законопроект є важливим кроком у процесі дерадянзації української освіти й дуже принциповою подією в забезпеченні свободи совісті в Україні [12]. Право на створення загальноосвітніх навчальних закладів, яке надається релігійним організаціям, означає, що законодавець покінчив з унікальною для Європи ситуацією: адже в Європейському Союзі немає країн, котрі б забороняли Церквам відкривати публічні школи та вищі навчальні заклади. Якість освіти, яку пропонують, наприклад, католицькі навчальні заклади, є дуже високою.

Це право релігійні організації виборювали понад два десятиліття. Їм, як і правозахисникам і експертам у галузі релігійної свободи, довелося доводити, що розуміння принципу відокремлення Церкви від держави як такого, що означає суцільне вигнання Церкви з публічної сфери, є неправильним розумінням. Право релігійних організацій на заснування загальноосвітніх навчальних закладів зовсім не означає торпедування світського принципу освіти.

У Законі України «Про свободу совісті та релігійні організації» закріплено право батьків виховувати своїх дітей відповідно до своїх переконань та ставлення до релігії [13]. Найбільш важливим є те, щоб саме в дитячих садочках та школах, заснованих церквами, відбувалося духовне виховання та відповідне формування світогляду дітей. Тому у 2015 року в Україні почався процес легалізації християнських навчальних закладів, що мають за мету: формування християнського світогляду у свідомості учнів шляхом упровадження навчальних програми з інтеграцією християнських цінностей. Інтеграція християнських цінностей – це гармонійне поєднання академічної та духовної істини в процесі викладання навчального предмета, яке впливає на знання, формування характеру й поведінки

учнів. Цінності, що проголошені в українському навчальному плані, особливим чином укріплені в християнських школах, оскільки ці цінності містяться у християнських традиціях. Все, що потрібно від всіх шкіл в Україні, поширюється і на християнські школи.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. У системі освіти важливу роль у забезпеченні необхідної аксіологічної спрямованості духовно-гуманітарної складової навчально-виховного процесу відіграє релігійний чинник. Світовий та вітчизняний досвід переконливо показує, що в державній, освітянській діяльності потрібно виходити з визнання пріоритету, вищої цінності національних інтересів щодо інтересів певних церков, релігійних конфесій тощо. Насамперед, національна самосвідомість, духовно-культурна єдність нації, народу забезпечують згуртованість усього суспільства та його прогрес. Релігійні цінності та відносини дуже часто стають на перешкоді успішного розвитку суспільства. Система освіти має ґрунтуватись, передусім, на визнанні пріоритету таких духовних цінностей, як національна самосвідомість, патріотизм, гуманізм, толерантність.

Аналіз та узагальнення теоретичних аспектів проблеми можуть використовуватися в подальшому для більш детального вивчення. Отримані результати можуть використовуватися практичними психологами, соціальними педагогами та в роботі з дітьми.

Отримані результати не можуть претендувати на повне вирішення проблеми. Подальшого спеціального дослідження потребує детальне практичне вивчення питання щодо розробки та впровадження розвивальних заходів даного напрямку для дітей різного вікового періоду і студентської молоді й перевірка ефективності їх упровадження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабій, М. (2003). Інкорпорація релігійного компонента в систему державної освіти України: стан, проблеми. *Релігійна панорама*, 12 (40), 49–53 (Babii, M. (2003). Incorporation of the religious component into the system of public education in Ukraine: state, problems. *Religious panorama*, 12 (40), 49–53).

2. Булига, І. (2003). Проблеми викладання навчальної дисципліни «Християнська етика» в загальноосвітніх школах. *Історія релігій в Україні. Науковий збірник. Праці XIII-ї Міжнародної наукової конференції. Книга 1*, (сс. 106–108). Львів: «Логос» (Buliha, I. (2003). Problems of teaching the academic discipline “Christian ethics” in general education schools. *History of religions in Ukraine. Scientific collection. Works of the XIII International Scientific Conference. Book 1*, (pp. 106–108). Lviv: “Logos”).

3. Виговський, Л. (2003). Просвітницько-освітня функція релігії (на прикладі Подільського регіону). *Державно-церковні відносини в Україні: регіональні аспекти*, 80–83 (Vyhovskiy, L. (2003). Educational function of religion (on the example of the Podilliya region). *State-Church Relations in Ukraine: Regional Aspects*, 80–83).

4. Войналович, В. А. (2003–2016). Духовні навчальні заклади. У І. М. Дзюба (Ред.), *Енциклопедія сучасної України: у 30 т.* Київ (Voinalovych, V. A. (2003–2016). Spiritual Educational Institutions. In I. M. Dziuba (Ed.), *Encyclopedia of Modern Ukraine: in 30 vol.* Kyiv).

5. Кальниш, Ю. (2001). Духовні школи в Україні: загальний огляд. *Людина і світ*, 4, 32–37 (Kalnysh, Yu. (2001). Spiritual schools in Ukraine: general overview. *Man and the world*, 4, 32–37).

6. Нагорна, Т. В. (2005). Релігійний чинник у процесі формування творчої особистості в сучасному навчальному закладі. *Наука. Релігія. Суспільство*, 2, 125–129 (Nahorna, T. V. (2005). Religious factor in the process of forming a creative person in a modern education institution. *Science. Religion. Society*, 2, 125–129).

7. Рощина, Л. (2003). Становлення і розвиток вищої богословської освіти УАПЦ. Історія релігій в Україні. *Науковий збірник. Праці XIII-ї Міжнародної наукової конференції. Книга 1*, (сс. 477–481). Львів: «Логос» (Roshchina, L. (2003). Formation and development of the higher theological education of the UAOC. History of religions in Ukraine. *History of religions in Ukraine. Scientific collection. Works of the XIII International Scientific Conference. Book 1*, (pp. 477–481). Lviv: “Logos”).

8. *Загальна декларація прав людини (Universal Declaration of Human Rights)*. (1948). Retrieved from: http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=82&catid=47&Itemid=74&lang=ru.

9. *Перший Протокол до Конвенції про захист прав і основних свобод людини (First Protocol to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms)*. (1950). Retrieved from: <http://www.igfm.org.ua/dokumenty/pershii-protokol-do-konvents-pro-zakhist-prav-osnovnikh-svobod-lyudini>.

10. *Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (International Covenant on Civil and Political Rights)*. (1966). Retrieved from: http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=84&catid=47&Itemid=74&lang=ru.

11. *Декларація про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на основі релігії або переконань (Declaration on the Elimination of All Forms of Intolerance and Discrimination Based on Religion or Belief)*. (1981). Retrieved from: <http://ppukr.org/gromadska-prijmalnya/pravovij-vseobuch/deklaratsiia-pro-likvidatsiuvsiikh-form-neterpymosti-ta-dyskryminatsii-na-osnovi-relihii-abo-perekonan>.

12. *Про внесення змін до деяких законів України щодо заснування релігійними організаціями навчальних закладів (On Amendments to some laws of Ukraine regarding the establishment by religious organizations of education institutions)*. (2015). Retrieved from: <https://pro.zakon-i-normativ.info/index.php/component/lica/?view=text&base=1&id=811225&menu=1018146>.

13. *Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» (The Law of Ukraine “On freedom of conscience and religious organizations”)*. (2010). Retrieved from: https://risu.org.ua/ua/index/resources/goverments_doc/major/43715.

РЕЗЮМЕ

Шульга Юлія. Взаимодействие церкви и духовных учебных заведений с обществом и государством по развитию духовного образования детей и учащейся молодежи Украины.

В статье освещены особенности взаимодействия церкви и духовных учебных заведений с обществом и государством по развитию духовного образования детей и учащейся молодежи Украины. Доказано, что в системе образования важную роль в обеспечении необходимой аксиологической направленности духовно-гуманитарной составляющей учебно-воспитательного процесса играет религиозный фактор. Мировой и отечественный опыт убедительно показывает, что в государственной,

образовательной деятельности необходимо выходить из признания приоритета, высшей ценности национальных интересов относительно интересов определённых церквей, религиозных конфессий и т.д. Прежде всего, национальное сознание, духовно-культурное единство нации, народа обеспечивают сплоченность всего общества и его прогресс.

Ключевые слова: *духовное образование, церковь, государство, духовные учебные заведения, взаимодействие.*

SUMMARY

Shulha Yuliia. Interaction of church and religious education institutions with the society and the state on the development of the spiritual education of children and student youth of Ukraine.

Introduction. *Recently in Ukraine has risen the interest to the development of spirituality of children and youth from the point of view of the church and different types of religious education institutions. The importance of religion and its role in the life of an individual and society as a whole has increased. Religious factor today is considered to be one of the leading factors in the national-spiritual revival of Ukrainian people.*

The aim of the article is theoretical and empirical study of the interaction of church and religious education institutions with the society and the state on the development of spiritual education of children and student youth of Ukraine.

Research methods. *Theoretical – theoretical-methodological analysis of the problem, systematization of scientific literary sources, comparison and generalization of data; empirical – a complex of experimental techniques used to determine the system of interaction between the church and religious education institutions with the community on the issue of the development of spiritual education of children and youth; interpretative – for the interpretation of the results and their analysis.*

Results and discussion. *Religious organizations nowadays more and more often become the subject of youth's upbringing. It is noted that religion influences, first of all, their spiritual world, moral orientations and life settings, they feel moral support from its side. A new phenomenon for the religious life in Ukraine has become missions and brotherhoods, created by religious centres. There are about 400 of them in Ukraine.*

In the system of education the crucial role in ensuring necessary axiological direction of the spiritual-humanitarian component of the educational process plays the religious factor. The world and native experience shows that in the state educational activity one should take into account the priority, the highest value of the national interests among the interests of definite churches, religious groups, etc.

Conclusions. *National consciousness, spiritual-cultural entity of the nation, people, ensures the unity of the whole society and its progress. The system of education should be based on recognizing priority of such spiritual values as national self-consciousness, patriotism, humanism, tolerance.*

Key words: *spiritual education, state, religious education institution, interaction.*